

Ma'rifat

МАБРИФАТ • ХАЛҚ ЗИЁЛИЛАРИ ГАЗЕТАСИ •

1931 йилдан чиқа бошлаган 2001 йил 7 июль, шанба Баҳоси сотувда эркин нархда № 53 (7352)

ҒОЯНИНГ ТАРАҚҚИЁТДАГИ АҲАМИЯТИ

Бир неча минг йиллик инсоният тарихи ҳар бир миллат ва жамиятнинг ўз ғояси, мафкураси бўлиши лозимлигини, уларсиз ҳеч бир мамлакат, халқ ўз тараққиётига, порлоқ келажига эриша олмаслигини исботлаб келмоқда. Шу боис мустақил ривожланиш йўлига тушган ва бу йўлда ўзига хос тамойилларга эга бўлган давлатимиз — Ўзбекистонда ҳам айнан шундай тараққийпарвар, инсонпарвар ғояга, мафкурага табиий эҳтиёж туғилди. Бу жараёни айниқса ёш авлод таълими, тарбияси билан омукта олиб бориш, уларни чин ватанпарвар, фидоий, ўз мустақил фикрига эга шахс даражасига етказиш сўзсиз юртимиз келажига қафолати бўлиб хизмат қилади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2001 йил 18 январдаги “Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” фани бўйича таълим дастурларини яратиш ва Республика таълим тизимига жорий этиш тўғрисидаги фармойиши ушбу вазифани кенг қўламда, аниқ мақсад билан амалга оширишимизга асос бўлди.

Шу йилнинг 3 июль куни Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими, Олий ва ўрта махсус таълими вазирлиги, Ўрта махсус касбхунар таълими маркази ва улар тасарруфидаги республика ташкилотлари ходимлари иштирокида “Ўзбекистоннинг бугунги ва эртанги куни учун миллий истиқлол ғоясининг аҳамияти” мавзусида семинар ўтказилди. Уни Ўзбекистон Республикаси Президентининг давлат маслаҳатчиси Т. Рискиев олиб борди.

Йигилишда асосан тугаётган ўқув йилининг иккинчи чорагидан ўқитила бошланган “Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар” ўқув фанининг таълим тизимига жорий этилиши билан боғлиқ масалалар муҳокама қилинди.

Авалло мазкур фан моҳияти, уни ўқув дастурларига киритишдан кўзланган мақсад ва вазифа-

лар Президентимизнинг асарларидаги миллий истиқлол ғояси ҳақидаги фикрлар, тушунчалардан келиб чиққан ҳолда яна бир бор аниқлаштириб олинди. Уларни биринчи галда бу иш учун масъул бўлган вазирлик ва идоралар ходимлари чуқур англаб етишлари, негаки, миллий истиқлол ғоясини ёшлар онгига сингдириш механизмнинг самарали ишлашини таъмин этадиган ҳам, улар эканлиги таъкидланди. Афсуски, бу борада муаммолар бор. Ҳозирда тажрибасинов олиб борилаётган мактаблар, ўрта-махсус билим юртлари ҳамда университет, институтларда бевосита ушбу фандан дарс бераётган амалиётчи ўқитувчилар фикрини, тақлифларини эшитиш, улардан дастур ва дарсликлар яратишда фойдаланиш зарур бўлади. Шундай қилинсагина, ўқувчию талабаларга уларнинг ёш хусусиятини ҳисобга олган ҳолда нимани, қандай қилиб ўргатиш керак, деган энг муҳим саволларга жавоб топиш мумкинлигига ургу берилди.

Шунингдек семинарда мазкур фан бўйича дарслар кўпроқ ҳаётий мисоллар, кўргазмалар воситалар ва ўқувчиларни бирдек фаолликка ундовчи замонавий методларга таяниб олиб бориш каби қатор масалалар муҳокама қилинди. Шунингдек, вазирликларга ушбу фани таълим тизимига жорий этиш самарасини янада оширишга қаратилган махсус топшириқлар берилди. Бу борада барча вилоятларда мактаб ўқитувчиларини мазкур фанни ўқитиш бўйича қайта тайёрлаш учун методик семинарлар ўтказиш кўзда тутилди.

Айниқса, мустақиллигимизнинг 10 йиллик тантаналари кунлари барча таълим муассасаларида бўладиган илк сабоқ — “Мустақиллик дарси”ни мазмунли, жонли ташкил этиш, унда ўтган йиллар давомида республикамизда эришилган ютуқларни, ёшларга бўлаётган алоҳида эътиборни амалий мисоллар орқали ўқувчию талабаларга тушунтириш таъкидланди.

А.РАҲИМОВ

ЮРТИНИ ТАНИТГАН ЎҚУВЧИЛАР

Газетамизнинг ўтган сонидан рус тили бўйича Москвада бўлиб ўтган халқаро олимпиадада мамлакатимизнинг 5 нафар ўқувчиси иштирок этиб, улардан 4 нафари олтин ва бир нафари бронза медалини қўлга киритгани ҳақида хабар берган эдик. Кеча Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигида 40 дан зиёд мамлакатдан 260 нафар ўқувчи иштирок этган ушбу беллашувда кучли билими, теран тафаккури, ҳозиржавоблиги ва аҳиллиги билан танилган юртимиз фарзандлари ҳамда уларнинг мураббийлари билан учрашув бўлиб ўтди. Халқ таълими вазири Р.Жўраев иқтидорли ёшларни қўлга киритган муваффақияти билан қут-

лар экан, бу нафақат ўқувчиларимизнинг ютуғи, қолаверса мамлакатимизда олиб борилаётган таълимдаги янгиланишлар самараси нишонаси, дея таъкидлади. Чунки мазкур олимпиада ғолиблари республикамизда бўлиб ўтган фанлар бўйича беллашувларда ҳам энг юқори натижага эришган эди.

Албатта, Белоруссия, Украина ва бошқа давлатлар вакиллари орасида 100 баллик имкониятдан 98 — 97 балл олишга эришиб, олтин медалларга эгалик қилишнинг ўзи юсак муваффақиятдир. Ғолибларни йигилганлар муддатидан олдин юртимизнинг нуфузли олийгоҳларига қабул қилинганлиги билан ҳам қутлашди.

Мамлакатимизда келажак авлоднинг ҳар томонлама етук ва баркамол инсон бўлиб вояга етиши, хорижий тилларни ўрганиши учун барча шароит яратилаётганини ўқувчилар таъкидлашди.

Бугунги кунда минглаб қобилиятли йигит-қиз янгича таълим тизими бўйича билим олиб, катта ҳаётга қадам ташлай бошлагани, истеъдодли ўқувчиларнинг турли фанлар бўйича нуфузли халқаро олимпиадаларда муваффақият қозонаётгани ҳам бунинг яққол далилидир.

Учрашувда 10-Халқаро олимпиада ғолибларига фахрий ёрлиқлар, қимматбаҳо совғалар ва уларнинг ўқитувчиларига “Халқ таълими аълочиси” кўкрак нишони берилди.

МУХБИРИМИЗ

ИЛК МАГИСТРЛАР ДИПЛОМ ОЛДИЛАР

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида мамлакатимиз олий ўқув юртлари олдига масъулиятли ва шарафли вазифалар қўйилган. Ишлаб чиқариш корхоналари ва жамиятнинг барча бўғинига етук, малакали кадрлар тайёрлаб бериш билан бирга узлуксиз таълим тизимининг асосий босқичлари ҳисобланган мактабгача таълим, умумий ўрта таълим ва ўрта махсус, касбхунар таълими учун ўқитувчи, муҳандис-педагог кадрлар тайёрлаш олий таълим зиммасига юклатилган. Айниқса, ушбу таълим муассасаларини магистр даражасига эга ўқитувчилар билан таъминлаш орқали таълим сифати ва самарадорлигини ошириш асосий вазифалардан биридир.

Мамлакатимиз мустақиллигининг 10

йиллиги арафасида дастлабки магистрлар ўқишни тугатдилар. Куни кеча, 6 июль куни юртимиздаги 25 та олий ўқув юртида магистратура ўқишини тамомлаган 1888 нафар ёшларга магистр дипломлари ва кўкрак нишонларини топшириш маросимлари бўлиб ўтди. Биринчи мартаба бўлаётган ушбу маросимлар тантанана, ўзига хос байрамга айланиб кетди. Қўтловларни қабул қилган магистрлар уларни Ватан кутаётганини англашди.

Мухбирларимиз бир неча олий ўқув юртида бўлиб, ушбу тантаналарда иштирок этишди. Газетамизнинг кейинги сониди бу ҳақда батафсил ҳикоя қиламиз.

Х.НИШОНОВ

СЎНГГИ УЧ КУН МУЖДАЛАРИ

Чоршанба
Пайшанба
Жума

МАКТУБ

Ўзбекистон Республикаси Президенти, Халқаро Кураш уюшмасининг Фахрий Президенти Ислам Каримов номига кураш бўйича Африка биринчи чемпионати қатнашчилари ва ташкилотчилари номидан Африка Кураш уюшмасининг Президенти Андре Френчдан мактуб келди.

МАКТАБ

Чирчиқда мамлакатимиз Куролли Кучларининг барча кўшин турлари учун сержант-лар тайёрлайдиган мактаб очилди. Ушбу махсус ҳарбий билим масканига муддатли ҳарбий хизматни ўтаган, жисмонан бақувват йигитлар танлов асосида қабул қилинади.

БУНЁДКОРЛИК

Буюк бобомиз Алишер Навоий таваллудининг 560 йиллик юбилейи нишонланадиган йилда Навоий шаҳрида улкан бунёдкорлик ишлари амалга оширилмоқда. Яқинда шаҳарнинг “Гулистон” мавзесида 70 миллион сўмдан зиёд маблағ сарфланиб, бунёд этилган 10 та коттежни уруш ва меҳнат фахрийларига, ногиронлар ва кам таъминланган оилаларга беришга қарор қилинди.

Дарсликлар
ҳаётий,
қизиқарли
бўлсин
3-бет

Mehmonxona
«Канглум —
соғинчлар-а сув
тутган ташна»
5-бет

«Алпомишнинг
қайтиши»
14-бет

mustaqilligining 10 yilligi oldidan

лар учун Давлат таълим стандартлари талабларига ҳамда жаҳон андозаларига жавоб бера оладиган ўқув дастурлари ва дарслик ҳамда қўлланмалар яратиш гоят долзарб бўлиб турган ҳозирги пайтда профессор-ўқитувчиларимизнинг бир қатор ўқув-услубий қўлланмалар, услубий рисоалар, тавсиялар ҳамда илмий-услубий ва умумлаштирувчи мақолалар тайёрлаб, уларни амалиётга татбиқ этиш чораларини излаб топаётганлиги эътиборга лойиқ деб ўйлаймиз. Сўнги 2-3 йил давомида Жиззах Давлат педагогика институти профессор-ўқитувчилари томонидан 30 дан ортиқ ўқув-услубий қўлланма, 120 га яқин илмий-услубий мақолалар чоп этилди. Педагогика институти ларида иқтидорли ва ижодкор ёшлар фаолияти ҳам анча жон-

ҳозирда фаннинг 6 та устувор йўналиши бўйича магистратура очилиши режалаштирилганлиги ҳам ёшларимизнинг илмий-педагогик салоҳиятини тезроқ юзага чиқаришга хизмат қилади. Яқинда институтнинг "Интернет" тармоғи билан боғланганлиги ҳам таълим ва ахборот тизими фаолиятини бойитиш имконини туғдиради. Айниқса, Президентимиз ташаббуслари билан бошланган ва қисқа фурсат ичида куриб ишга туширилган педагогика институтининг 650 ўринга мўлжалланган "Маънавият ва маърифат" саройида сўнги пайтда мунтазам суратда ўтказилаётган "Соғлом авлод — келажакимиз ворислари", "Навоий ва ёшларимиз маънавияти", "Президентимиз асарларини ўрганишимиз", "Миллий мафкура — кудратли куч", "Инсон хотираси

Талаба-ёшларимизнинг тадбиркорлик йўли билан қўшимча маблағ топишга ўрганаётганликлари, ўқув-моддий техника базасини мустаҳкамлаши билан яна бир жиҳатдан муҳим аҳамиятга моликдир. Ёъни, ёшларимиз ҳозирги бозор иқтисодиёти талаблари, хусусан, менежмент ва маркетинг каби замонавий шакл ва усуллари ҳақида зарур билим, тажриба ва кўникмаларга эга бўлишлари уларнинг кейинчалик институти битириб, ишга борганларида ҳам турмуш қийинчиликлари олдида довдираб қолмасликларида жуда асқотади. Иккинчидан эса, ёшларимизнинг ўқишни ижтимоий меҳнат ва тадбиркорлик билан ҳамбарчас боғлаб олиб боришлари уларнинг келгусида соғлом, маъна-

ТАЛАБЛАРИ АСОСИДА

ланганлиги сўнги йиллардаги муҳим ютуқлардан бири сифатида кўрсатиб ўтилиши мумкин. Ҳар йилдаги каби бу йил ҳам педагогика институти профессор-ўқитувчилари ва талабалари республика ва вилоят миқёсидаги ҳамда халқаро миқёсда ўтказилган қўллаб илмий-услубий анжуманларда фаол иштирок этганликлари ҳам улар олиб бораётган илмий-тадқиқот ишларининг қўламини ва шакллари ранг-баранг бўлганлигидан далолат беради. Биргина 2000-2001 ўқув йилида Жиззах Давлат педагогика институтининг илмий даражали профессор-ўқитувчилари сони яна 10 нафарга ортганлиги, яъни 3 фан доктори ва 7 та номзодлик диссертациялари муваффақиятли ҳимоя қилиниши ҳам миллий дастур талабларига амалий бир жавоб бўлди, дейиш мумкин. Холбуки, собиқ шўро даврида, яъни 80—90-йиллар давомида институтида лоақал бир нафар ҳам фан доктори етишиб чиқмаган эди. Ёки бир неча профессор-ўқитувчиларнинг АҚШ, Франция, Жанубий Корея, Исроил каби ривожланган давлатларда тажриба алмашиб келиши муҳим воқеадир. Шунингдек,

муқаддас" каби тадбирлар ва "Иқбол" ҳамда "Ёшлар мустақил ҳаёт бўсағасида" республика кўрик-танловлари чуқур маънавий-маърифий мазмунга эга бўлмоқда.

Институтда профессор-ўқитувчилар, ходимлар ва талабаларни ҳар томонлама ижтимоий-иқтисодий ҳимоя қилиш мақсадида "Зиёкор" ёрдамчи хўжалиги ташкил қилинган. Бу ёрдамчи хўжаликда пахта, галла каби экинлар экилмоқда. Бунинг натижасида кам таъминланган ходимлар ва талабаларга 1120500 сўмлик пахта мойи, 2714775 сўмлик ун, 119000 сўмлик бугдой, 106220 сўмлик тарвуз, 139900 сўмлик қовун, 62000 сўмлик мош, 46000 сўмлик ошқовоқ, 27000 сўмлик сабзи, 102800 сўмлик пиёз, 32500 сўмлик маккажўхори тарқатилди.

Ундан ташқари институт маданият саройи қошида талабаларнинг "Истеъдод" театр гуруҳи, эстрада ва мақомчилар гуруҳи томонидан қўйилаётган театр томошалари ва концертларидан тушган маблағлар ҳисобидан ҳам талабаларга моддий ёрдамлар берилмоқда.

вий баркамол инсонлар бўлиб етишишларида ҳаётий бир замин бўлиши билан бирга, ёшларимизнинг турли қонунбузарлик, жамиятимиз учун зарарли бўлган диний ақидапарастлик каби гуруҳ ва оқимларнинг таъсири остига тушиб қолишдек нохуш ҳолатларнинг ҳам олдини олишга имкон туғдиради, деб ўйлаймиз.

Ижтимоий-маданий ривожланиш муаммоларини бевосита оқилона меҳнат ва маънавий-мафкуравий тадбирлар билан бирга қўшиб олиб бориш, бизнингча, яна бир жиҳати билан муҳим: бу тадбирлар ёшларимиздаги маънавий-интеллектуал салоҳиятни юзага чиқаришда ва уларга фикр-қарашларини эркин ва ижодий тарзда ифодалашга ҳам имкон туғдиради, бу ҳам ҳозирги истиқлол мафкурасини яратишдек гоят масъулиятли ва фахрли вазифани ҳал этишда муайян аҳамият касб этиши, шубҳасиздир.

Ҳ. МУҲАМЕДОВ,
Жиззах Давлат педагогика институти ректори,
профессор

ИНСТИТУТНИНГ
СОВРИНДОР
ЎҚИТУВЧИЛАРИ

"Ўзбек адабиёти" кафедраси профессори Жўраев Олимжон — Халқаро Яссавий мукофоти соҳиби. 1998 йил.

Биология кафедраси катта ўқитувчиси, биология фанлари номзоди Сайёра Муродова — 2000 йилги Зулфия номидаги Давлат мукофоти соҳибаси (суратда).

Иқтисодий информатика ва менежмент асослари кафедраси мудири, доцент Эркин Ганиев — "Устоз" гранти совриндори. 2000 йил Францияда тажриба алмашиб келди.

Иқтисод назарияси ва социология кафедраси мудири, филология фанлари номзоди Мўминхон Ҳошимхон — Машраб номидаги мукофот совриндори, 2001 йилда ўтказилган "Энг яхши воиз (лектор)" кўрик-танлови соҳиби.

ИҚТИДОРЛИ
БОЛАЛАРГА ЭЪТИБОР

Институт қошидаги "Иқтидорли болалар" лицейи бир неча йилдан бери самарали фаолият кўрсатмоқда. Лицейда математика, физика, инглиз тили, тарих, биология фанлари чуқурлаштириб ўргатилади. 2001 йилги фан олимпиадалари якуни бўйича лицей ўқувчилари вилоятда иккинчи ўринни эгалладилар. Лицейда педагогика институтининг етук профессор-ўқитувчиларидан 2 нафар профессор, 7 нафар доцент ва 11 нафар олий тоифали ўқитувчилар дарс беришади.

Битирувчи синф ўқувчиларининг 70-80 фоизи республикаимизнинг турли олий ўқув юртиларига тест синавларидан юқори балл тўплаб, ўқишга қабул қилинмоқдалар. Лицейнинг инглиз тили бўлими ўқувчиси Дилфуза Ражабова жиддий синавлардан муваффақиятли ўтиб, 2001 йилги Зулфия номидаги Давлат мукофотининг совриндори ҳамда Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатияси университети талабаси бўлди. Дилфуза 1997-2001 йиллар мобайнида туман, шаҳар, вилоят фан олимпиадаларида инглиз тили бўйича қатнашиб, доимо биринчи ўринни эгаллаб келган.

Вилоят иқтидорли ўқувчиларининг "Умид" лицейи ҳам "Ўзбек адабиёти" кафедрасининг бир филиали бўлиб ҳисобланади. Бу лицейда профессор Х.Жўраев, доцентлардан М.Каримов, У.Қосимов каби тажрибали олимлар дарс бериш билан бирга, ўқув-услубий қўлланма ва рисоалари билан ҳам ҳамкорлик қилиб келмоқда.

И. ИКРОМОВ,
"Ўзбек адабиёти" кафедраси доценти

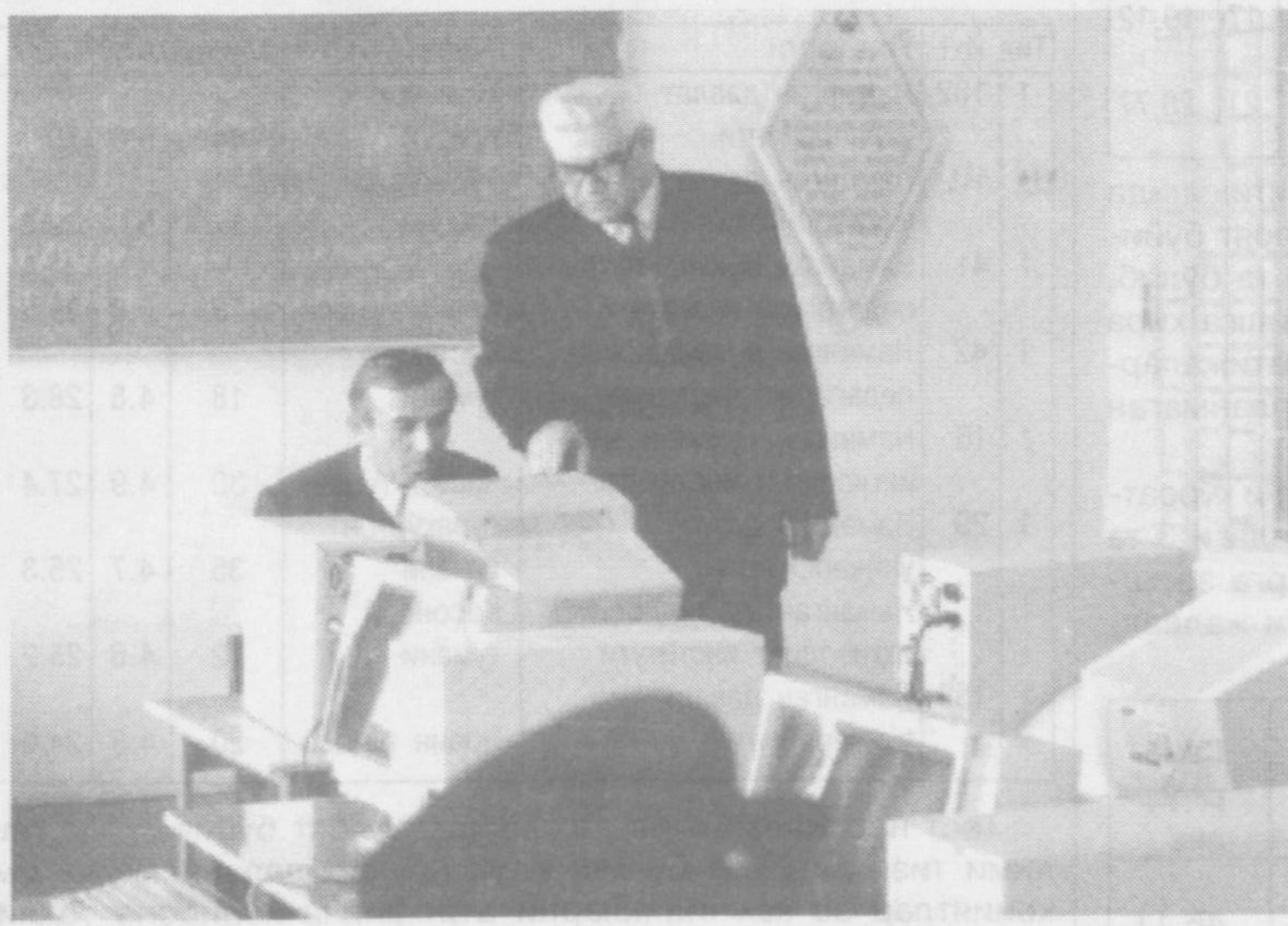
САҲНА — ҲАЁТ ОЙНАСИ

1999 йилда "Ниҳол" талабалар театр-студияларининг театр фестивали Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети Маданият саройида ўтказилганда институтининг "Истеъдод" талабалар театр студияси ҳам "Кулганлар кулаверсин" комедияси билан қатнашиб, томошабинлар олқишига сазовор бўлди. Уларни институтда катта совға кутаётган эди. Талабалар қайтишгач, уларга институт раҳбарлари янги Маданият саройини совға этишди. Шу билан биргаликда 3 миллион сўмлик радио ва мусиқа аппаратураси театр студияси ихтиёрига топширилди. "Ниҳол—2000" фестивали эса талабаларни янада руҳлантириб, ижодига қанот бағишлади. "Тўхта бугун уйланди" деб номланган спектаклимиз фестивал дипломини олди.

Бундан ташқари, 2001 йил кўкламида институтида баъзида ўтказилган "Ёшлар мустақил ҳаёт бўсағасида" номли республика педагогика олий ўқув юртилари талабалари ўртасидаги кўрик-танлов очилиш қисмидаги композицион кўринишдан тортиб фольклор ўйинларига, концерт дастурларидан тортиб ётоқхонадаги меҳмонлар учун тайёрланган кўнгилочар дастурларгача мана шу студия талаба-ёшлари иштирокида тайёрланди. Яна айтиш мумкинки, бу чиқишлар меҳмонларда жуда катта таассурот қолдирди. Байрам устига байрам деганларидек, бир вақтнинг ўзида "Ҳазина—2001" фольклор жамоалари фестивалига таклиф этилди. Зўр иштиёқ билан тайёргарлик кўраётган жамоани институт ректори Ҳ.Муҳамедов яна бир бор хушнуд этиб, уларга 500 минг сўмлик ки-

йим-бош ва сахна анжуманларини тақдим этди ва бу ишонч юксак даражада оқланиб, студия талабалари фестивалнинг "Энг яхши асар учун" номинацияси бўйича берилган дипломи ва совғасини олиб қайтдилар. Ҳозир театр-студияда иқтидорли талаба ва ўқитувчилардан А.Шарипов, А.Холбоев, Д. Юсупов, И.Насриддинова, Б. Ҳайитбоева ва бошқалар ижод қилиб, томошабинлар олқишини олишмоқда. Келажакда қиладиган ишларимиз мўл. Мақсадимиз мустақилгимиз қаҳрамонлари об-разларини сахнада яратиш ва уларни кенг томошабинлар оmmasига ҳавола қилишдир. Бундай совобли ишда театр-студия талабалари ўз меҳнат ва ижодларини аямайдилар.

Г. ХУДОЙНАЗАРОВ,
"Истеъдод" талабалар театр студияси бадий раҳбари

ИНСТИТУТ ИЛФОРЛАРИ

Институтнинг қуйидаги талабалари Навоий номидаги Давлат стипендиаларидир:

Ёркиной Назирова,
Одил Баримов,
Жасур Бекмуродов.

Институтда 8 та факультет, 2 та бўлим мавжуд бўлиб, 35 та кафедра фаолият кўрсатмоқда. 80-йилларда илмий даражалилар 75 нафар бўлса, ҳозирда бундай юқори малакали мутахассислар сони 120 нафардан ортиқ. Шулардан 14 нафари фан доктори ва профессорлардир.

Аввалги мақолалари мизда икки марта Нобел мукофотиغا сазовор бўлган олимларнинг ҳаёти ва илмий фаолиятлари тўғрисида ҳикоя қилиб ўтган эдик. Бундай серқирра олимлар қаторида Мария Склодовская Кюри, Лайнус Полинг ва Жон Бардинларнинг номларини санаб ўтган эдик. Бугун ана шу рўйхатни янада кенгайтириб, бу олий мукофотга икки марта сазовор бўлган англиялик кимёгар олим Фредерик Сенгернинг илмий фаолияти билан яқиндан танишамиз.

Ф. Сенгер 1918 йили 13 август куни Англиянинг Глостершир графлигидаги Рендомб шаҳрида дунёга келди. Унинг онаси уй бекаси, отаси эса таниқли врач эди. Бўлажак олим 1936 йили Кембриж университети қошидаги авлиё Иоанн коллежига ўқишга киради. Аввалига отаси изидан боришни мўлжаллаган ёш Фредерик, кейинчалик биокимёга қизиқиб қолади ва кейинги ҳаётини шу соҳа билан боғлашга ният қилади.

1939 йили ўша университетда бакалавр даражасига эришган Сенгер илмий ишларга астойдил киришиш мақсадида шу йилнинг ўзида аспирантурага киради. Ўз устида қаттиқ ишлаши ҳамда келажакка ишонч билан қараши унинг олдида кўйилган илмий муаммоларни ижобий ҳал қилишда доимо кўмакчи бўлиб қолди ва унинг интилишлари зое кетмади.

1943 йили Ф. Сенгер докторлик илмий даражасини олишга муваффақ бўлади. Сал ўтмай уни профессор Чибналл раҳбарлик қилаётган илмий лабораторияга ишга қабул қилишади. Ўша пайтларда бу илмий гуруҳ оксиллар хоссаларини ўрганиш билан шуғулланмоқда эди.

Маълумки, 1902 йили Эмил Фишер ўз илмий ишларида оксиллар аминокислоталардан

иборат эканлигини айтиб ўтган эди. Бундан ташқари вақт ўтиши билан аксарият оксиллар таркибига кирадиган аминокислоталар бирин-кетин жойлашган оксил молекуласининг полипептид занжирини, яъни барқарор бирламчи структурасини ташкил қилиши ҳам аниқланди.

Энг оддий тузилишдаги оксиллардан бири бу инсулиндир. Чибналл айнан шу модданинг тузилишини ва хоссаларини чуқурроқ ўрганиш масаласини Сенгерга топширади.

Сенгер ўтказган дастлабки изланишлардан инсулин икки хил турдаги аминокислоталардан

хоссаларини ўрганиш бўйича кўйилган тажрибалар охирига етказилди ва орадан бир йил ўтгач, бу борадаги олинган натижалар илмий рисола сифатида эълон қилинди. Бу тўлалигича ўрганилган биринчи оксил молекуласи эди.

ФРЕДЕРИК СЕНГЕР КАШФИЁТЛАРИ

дан иборат эканлиги аниқланди. Ҳар бир инсулин молекуласи эса икки турдаги полипептид занжиридан ташкил топганлиги маълум бўлди. Олинган илмий натижалар асосида Сенгер ўз ҳамкасби Ганс Туппи билан инсулиндаги ҳар бир полипептид занжирлари учун аминокислоталар кетма-кетлиги технологик шартларини яратдилар. Аввалига улар занжирни икки қисмга ажратиб, ажратилган қисмлар ёрдамида кўшимча маълумотлар олишни мўлжаллаган эдилар. Лекин занжирни кислоталар ёрдамида узиш қутилган натижани бермади. Бу муаммони ҳал қилишда ферментлардан фойдаланилгандагина занжирни бўлақлари бўйича ўрганиш осонгина йўлга кўйилди. Аммо энг қисқа занжир бўлақларини кимёвий анализдан ўтказиш жуда қийин бўлди.

Шундай қилиб, 1953 йили инсулин оксилли

Ф. Сенгер кўлга киритган илмий ютуқлар биокимё фанининг ривожланишида, айниқса молекуляр биология фанига асос солинишида муҳим ўрин тутди.

У ўз тажрибаларига асосланиб оксиллар юқори тартибли кимёвий модда эканлигини ва унинг молекулалари маълум тартибли кетма-кетликда жойлашган аминокислоталар занжиридан иборат эканлигини аниқ кўрсатиб берди. Бундан ташқари ферментлар бундай пептид занжирларини аввалдан мўлжаллаб кўйилган жойидан узиб, бўлақларга ажратиб бериши мумкин эканлигини ҳам кўрсатиб берди. Бу усул кейинчалик бошқа турдаги оксилларни ўрганишда ҳам биокимёгарларга жуда кўл келди.

1958 йили Фредерик Сенгер оксилларни айниқса инсулиннинг таркибинини ўрганиш борасидаги кўлга киритган

Nobel mukofoti sohiblari

ютуқлари учун кимё соҳасидаги Нобел мукофоти билан тақдирланди.

Биринчи Нобел мукофотини олгунга қадар Сенгер генетика соҳасида ҳам баъзи илмий изланишларни бошлаб юборган эди. Маълумки, генетик моддалар ҳисобланган дезоксирибонуклеин кислотаси (ДНК) ҳам рибонуклеин кислотаси (РНК) ҳам боғланган нуклеотидлардан ташкил топгандир. Иккита айланма винтсимон поғона кўришига эга бўлган ДНК молекуласи оксил ҳосил

гия яратдилар. Ферментларни қўллаш билан улар РНК занжирини майда бўлақчаларга ажратдилар ва ҳар бир бўлақчанинг давомийлигини алоҳида ўргандилар. Сўнгра бўлақчаларнинг ферментлар билан ҳосил бўладиган таъсирлашувлари асосида бутун кетма-кетлик занжирининг хоссалари аниқланди.

Лекин, масалани бу йўл билан ҳал қилиниши жуда кўп вақт ва сабр-тоқат талаб қилар эди. Шу боисдан ҳам Сенгер РНК ва ДНК кетма-кетликлар хоссаларини аниқлаш бўйича янги аналитик усул яратишга жазм қилади ва 1973 йили ўз мақсадига эришди. Бу янги усул дидекоксид номи билан машҳур бўлган.

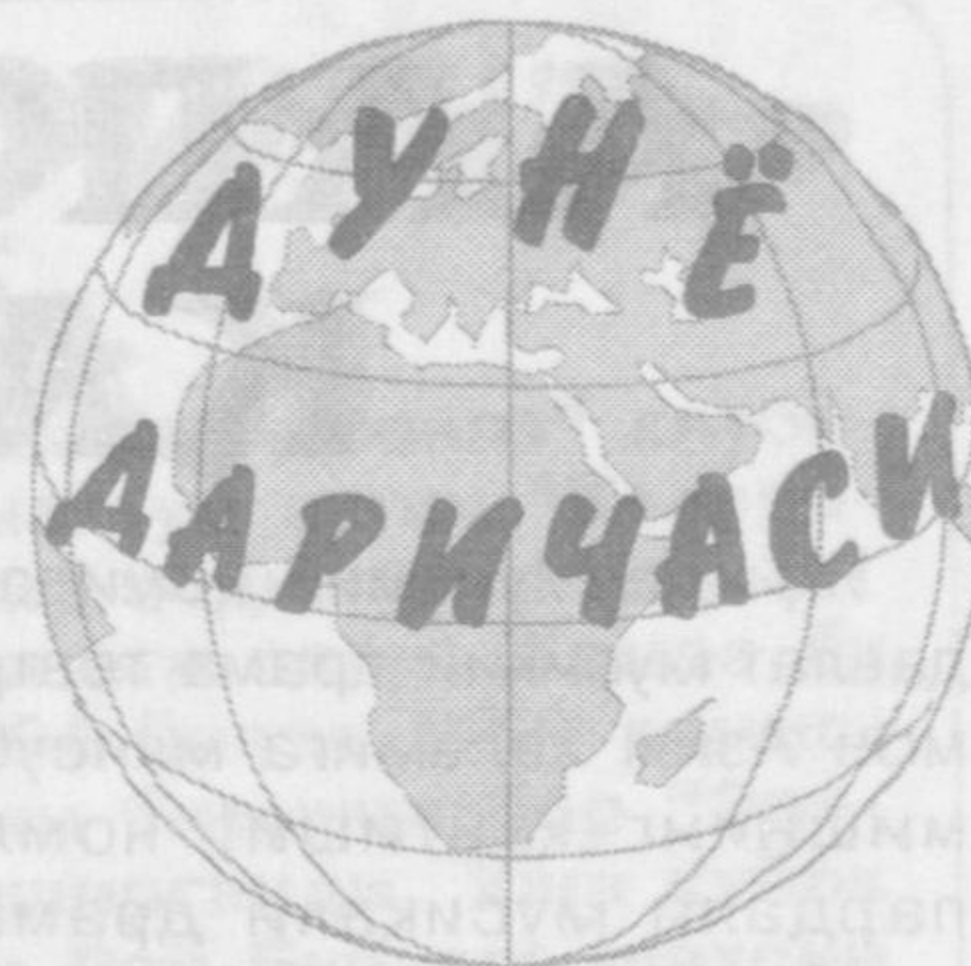
Бу ишлардан беҳабар ҳолда америкалик кимёгар олим Уолтер Гилберт ҳам Сенгернинг дастлабки кашфиётларига мос тушадиган усул билан ДНК занжирларини ўзига хос тартибда бўлақчаларга ажратишни ва уларнинг хоссаларини ўрганишни йўлга кўйди.

Бу икки олимнинг ишлари ўз вақтида кўйилган дадил қадам бўлди ва улар генларни ўрганиш соҳасида яратилган улкан технологик кашфиётлар эди.

1980 йилги кимё соҳасидаги Нобел мукофоти ҳақли равишда Фредерик Сенгер ва Уолтер Гилбертларга берилди.

Содда, лекин кўп яхши фазилатлар соҳиб бўлган Сенгер 1940 йили Маргарет Жоан Хоувга уйланган. Уларнинг икки ўғли ва бир қизлари бор. У ҳозирда ҳам ўз оиласи билан Кембриж шаҳрида истиқомат қилмоқда.

Абдумажит ТўРАЕВ,
Физика-математика
фанлари номзоди,
Ўзбекистон Физика
Жамияти ҳайъати
аъзоси

ҲАРБИЙ БАЗА ОЛИБ ЧИКИЛАДИМИ?

Россия Федерацияси ихтиёридаги Гудаутск ҳарбий базаси атрофидаги муаммолар фақатгина Грузия ва Россия президентлари даражасида ҳал этилиши мумкин, — деб ҳисобламоқда Грузия парламенти раҳбари Нино Лекишвили. Унинг айтишича, Россия ҳарбий базасини Грузиядан олиб чиқиб кетиш борасида ҳозирда олиб борилаётган музокаралар бу масалада бир тўхтамоқ олиб келмайди. Чунки Абхазия Россия Федерацияси учун стратегик аҳамиятга эга ҳудуд бўлгани сабаб, у ўз ҳарбий базасининг жойидан кўчирилмаслигидан манфаатдордир. Грузия ҳукумати эса бу масалада Россия билан “совуқ муносабатлар” келиб чиқиши олдини олишга ҳамиша тайёр эканлигини билдирган.

“ҚОРА ҚУТИ” ЎРГАНИЛАДИ

Халқаро Авиация кўмитасига шу йил 3 июль куни Иркутск яқинида ҳалокатга учраган Ту-154 ҳаво лайнери “қора қути”си топилган дея хабар берилган. Шунингдек, ҳалокат жойидан самолёт иш тизими ҳақидаги информацияларни ўзида мужассам этган МЕРП-12 қурилмаси ҳам топилган. Ҳалокат сабабларини ўрганиш бўйича комиссия раиси, Россия бош вазири ўринбосари И.Клебановнинг фикрича, “қора қути” Москвага таҳлил учун юборилди. У ерда Халқаро Авиация кўмитаси мутахассислари ишни ўрганишга тайёр турибди.

НОҚОНУНИЙ ҚУРОЛ САВДОСИ

Аргентина собиқ президенти Карлос Менем қурол-яроғ контрабандаси билан шуғулланганликда айбланмоқда. 1991-95 йиллар оралиғида Аргентинадан Хорватия ва Эквадор давлатларига қурол етказиб берилганлиги аниқлангани БМТнинг амалдаги эмбаргоси бузилганини кўрсатади.

Федерал судья Хорхе Уорсонинг таъкидлашича ноқонуний Қурол савдосига 1989 йилдан 1999 йилгача мамлакатни бошқарган Карлос Менем бевосита дахлдордир. Ҳозирда суриштирув ишлари давом этмоқда. Маълум бўлишича, ўша пайтда Хорватияга 6,5 минг, Эквадорга 5,5 минг тонна автомат ва ўқ-дори етказиб берилган.

НАТО—ОЧИҚ ТАШКИЛОТ

АҚШ президенти маъмурияти Россиянинг НАТОга аъзо бўлиши мумкинлиги борасидаги ўз эътирозлари бекор қилинганлигини маълум этди, дея хабар беради Deutsche Welle ахборот маҳкамаси. Ж.Буш маъмуриятининг Вашингтондан маълум қилишича, “НАТО эшиклари ҳамиша очик қолиши керак”. Давлат департаменти расмий вакилининг фикрига кўра, ҳар қандай Европа мамлакатига аъзолик масъулият ва мажбуриятларига тайёр бўлса, НАТОга аъзо бўлиши мумкин. Ўз навбатида Ж.Буш Россиянинг Европага яқинлашувини қўллаб-қувватлайди.

МАЪЛУМОТЛИ ЭМИГРАНТЛАР КЕРАК

Германия чет элдан оқиб келувчи эмигрантлар учун эшикларини кенгроқ очмоқчи. Берлинда ушбу масала билан шуғулланувчи комиссия ҳисоботи тингланди. Унга кўра мамлакат ҳар йили 50 минг эмигрантларни қабул қилади. Агар бунга чек кўйилса, Германияда ишчи кучи етишмаслиги муаммоси пайдо бўлади. Экспертларнинг хулосаларига кўра, бундан буён асосан ихтисослашган мутахассислар ва маълумотли кадрларга алоҳида эътибор билан қараш керак бўлади. Айниқса, мактабни битирган ёшларга Германияда ўрта-махсус маълумот олиб шу ерда қолиб ишлашлари, ҳатто мамлакат фуқаролигини бериш чораларини кўриш керак.

“СПОРТДАН ТАШҚАРИ ҲОЛАТ”

Ўрта масофаларга югуриш бўйича бир неча бор жаҳон рекордини ўрнатган Ишъам ал-Геруж журналистлар билан муштрашиб қолди, — дея ёзади Марокаш газетаси “Economist”. Енгил атлетика миллий институтида ташкил этилган терма жамоа машғулоти пайтида таомлар сифатсизлигидан дарғазаб бўлган чемпион жанжал келтириб чиқарган. Бу ҳолатни суратга тушириб қолмоқчи бўлган журналистлар ҳам унинг қаттиқ қаршилигига учраганлар. Федерация раҳбарларидан эса, кейинги пайтда “Ал-Альям” газетаси мамлакат фахрига айланган спортчи номига номуносиб мақолалар тарқатганлиги боис таҳририят фотомухбири ўз “ҳақи”ни олган.

“КОЛОРАДО ЭВЕЛАНШ” — ҲОЛИБ

Стенли кубоги финалда “Нью-Джерси Дэвилз” клубини ўзининг “музли хонадони”да мағлуб этган “Колорадо-Эвеланш” хоккейчиларига насиб этди. Чемпион 3:1 ҳисобида ўйинни ўз фойдасига ҳал эта олди. Жамоа бу дақиқаларни 7 йил кутган эди. 1994 йилда МХЛ комиссари Гари Бетмен Стенли кубогини биринчи бор “Эвеланш” сардори Джо Сакикка топширганди. Уша кубок жамоа фахри — 40 ёшли ҳимоячи Рэй Буркага шахсий коллекцияси учун берилган. Бирок 22 йил муз устидаги ажойиб спектакллари билан дунё нигоҳини ўзига қаратган бу хоккейчининг бой коллекциясида мазкур совға шахсан ўзига тухфа этилган “биринчи” соврин бўлмаганди.

ФУТБОЛЧИЛАРИМИЗ СИНОВДАН ЎТДИ

Мамлакатимиз терма жамоаси Малайзияда ўтказилган «Мердека кап», яъни мустақиллик кубоги учрашувларидан қайтди.

Бўлиб ўтган ҳал қилувчи учрашувда футболчиларимиз барча рақибларини мағлубиятга учратиб, финалга йўлланма олишди, — деди терма жамоа бош мураббийи Владимир Сальков “Туркистон-пресс” мухбирига. — Бу шогирдларимни кўриқдан ўтказиш учун имкон эди. Улар ичида кўнглимни тўлдирмаганлари ҳам, мен ўйлагандан кўра маҳоратлилари ҳам бор.

В.Сальковнинг таъкидлашича, ушбу ҳал қилувчи учрашувда футболчиларимиз Европанинг Босния ва Герцоговина терма жамоасига қарши майдонга чиқиб, улар устидан 2:1 ҳисобида ғалаба қозонишди. Ғалаба футболчиларимизга мўмайгина даромад ҳам олиб келди, улар 50 минг АҚШ долларига ҳам эга бўлишди. Футболчиларимиз илк учрашувини Таиланд терма жамоасига қарши ўтказиб, ғалаба нашидасини суришган бўлса, иккинчи учрашувда Малайзия

Олимпия терма жамоасидан устун келишди.

Учинчи учрашувда ҳам омад футболчиларимизга кулиб боқди. Ярим финалга муддатидан олдин чиқиб улгурган терма жамоамиз жаҳон чемпионатининг иккинчи босқич учрашувларида иштирок этиш ҳуқуқини кўлга киритган Бахрайн терма жамоаси билан учрашди. Рақиб жиддий бўлишига қарамасдан, улар устидан ғалаба қозонишга муваффақ бўлишди ҳамда финалга йўл олишди.

Миллий терма жамоамиз 17 августдан бошлаб жаҳон чемпионатининг иккинчи босқич саралаш учрашувларида иштирок этишади. Бу учрашув қарийб икки ой давом этади. Бунда анча қийин бўлиши турган гап.

Ўзбекистон футбол федерацияси олдиндан режалаштирган Италия ёки Испания сафари эса ҳозирча номаълум. Нима бўлганда ҳам, терма жамоамиз футболчилари халқаро турнирда муваффақиятли иштирок этиб, ишончли оқлади.

“Туркистон-пресс”

Республика олимпия ўринбосарлари билим юртининг бу йилги қалдирғочлари ҳам катта ҳаётга йўл олди. Шу пайтгача ушбу муассаса битирувчилари орасидан кўплаб Жаҳон ва Осиё чемпионлари, халқаро мусобақалар ҳолиблари етишиб чиққан. Ўзининг қирқ йиллик юбилеи ара-

ТЎЙ ОЛДИДАН ТАНТАНА

фасида маҳоратли спортчилар тайёрлаб келаётган билим юртининг бу йилги битирувчиларининг хайрлашув кечаси катта тантананага айланиб кетди.

Маросимни билим даргоҳи директори Ш.Тўлаганов 65 нафар битирувчини табриклаш билан очди. Тантананада сўзга чиққан Тошкент вилояти спорт кўмитаси раиси Б.Ғофуров, Сибир жисмоний тарбия академияси профессори А.Горбунов, Давлат жисмоний тарбия ва спорт кўмитаси бош мутахассиси С.Валиевлар ўзбек спортининг бўлғуси юлдузларига юксак ишонч билдирдилар.

Сабоҳат ПАРМОНОВА

“ПАРМА” ТИКЛАНИБ ОЛМОҚЧИ

Италиянинг “Парма” клуби Голландия терма жамоаси ярим ҳимоячиси Б.Зенденни ўз жамоасига қорлаб, музокаралар олиб бормоқда. Испаниянинг “Депортиво”, Англиянинг

“Ньюкасл” ва Франциянинг “Лион” клубларидан жиддий таклифларни олаётган бу футболчи “Барселона” заҳирасида ўзини ортиқ ушлаб турмоқчи эмас.

ВАТАНДОШИМИЗ — ЖАҲОН ЧЕМПИОНИ

АҚШнинг Феникс шаҳрида фахрийлар ўртасида дзюдо бўйича ўтказилган жаҳон чемпионати ниҳоясига етди. Ушбу чемпионатда иштирок этган ўзбекистонлик Фарҳод Огаев чемпион унвонига сазовор бўлди.

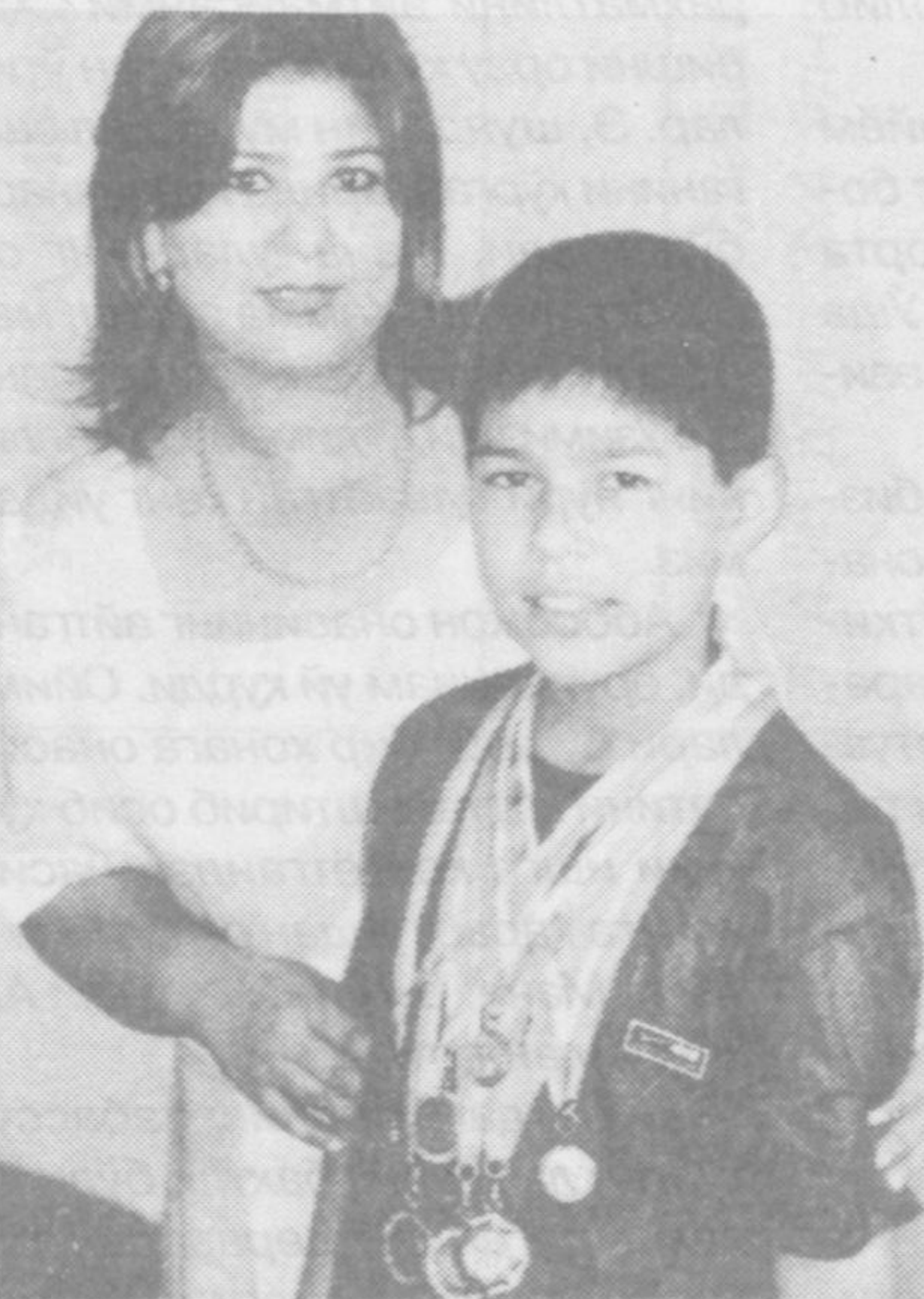
Финалгача бўлган беллашувларда ҳамюртимиз тўрт нафар дзюдочини мағлубиятга учратиб, олтин медални кўлга киритди. Спорт фахрийси ўз ғалабасини Ватанимиз мустақиллигининг 10 йиллигига бағишлади.

(ЎЗА)

Спорт инсонни нафақат машҳур ёки бой-бадавлат қилади, балки уни эзгулик руҳида ҳам тарбиялайди. Мен спортнинг қайсидир тури билан мунтазам шугулланганидан болалар билан спорт тўғрисида қатнамайдиган ўқувчиларни кўп бора кўзатганман. Спортчи болаларда бўладиган босиқлик, мулоҳаза билан иш юритиш бошқа болаларга қараганда анча яхшироқ бўлади.

Сухбатдошим Сардор (суратда) ҳам ана шундай “индамас”, “ичимдагини топ” дейдиганлар тоифасидан экан. Менга бир оғиз гап гапиргандан кўра, бирор машқни ўрганиш осонроқ, дейди у.

Сардор Ҳайдаров пойтахт-

тури ҳисобланади. Чунки бу қаратэ, ушунинг баъзи жиҳатларини бир-бирига қўшиш натижасида ҳосил бўлган. Беш ёшдагиларимда тоғам мени мана шу тўғараққа олиб келганлар ва ҳозиргача устозим Мирзоҳид ака Миржалиловдан таэквандонинг сирларини кўнун билан ўрганишман.

— Қандай халқаро мусобақаларда қатнашгансиз?

— Ёшлар ўртасидаги халқаро мусобақаларнинг бир нечасида қатнашганман. Киев, Жамбул, Олмаота, Москва шаҳарларида бўлган мусобақаларда 1-, 2-, 3- ўринларни олишга эришганман. Ўзбекистон чемпиони бўлганман.

— Келажакда ким

МУҲАММАДҚОДИР АБДУЛЛАЕВГА ҲАВАС ҚИЛАМАН

нинг 17-маҳсус инглиз тилига ихтисослашган мактабда ўқийди. Бу йил у 7-синфга кўчди. Мактабда аёло ўқиш билан бирга, ЖАР спорт-комплексига очилган “Жун Ри До” таэквандо тўғрисида қатнашади. Ўзбекистон терма жамоаси аъзоси. Ёш бўлишига қарамай, анча яхши муваффақиятларга эришган.

— Сардор, ушбу спорт ту-

рида ғалаба қозониш учун кўпроқ нима керак?

— Энг биринчи навбатда ақл керак бўлади, кейин куч. Негаки, ушбу спорт турида айёрлик ишлатилмас, вазиятни тўғри баҳолай олмасангиз, енгилшингиз мумкин.

— Нега айнан таэквандо билан шугулланасиз, ўзбек кураши бор, самбо, ушу, қаратэ?..

— Таэквандо энг ёш спорт

бўлмоқчисиз?

— Келажакда ёшларга таэквандо сирларини ўргатадиган тренер бўлмоқчиман. Артур Григорян, Муҳаммадқодир Абдуллаевга ҳавас қиламан. Уларнинг изидан бориб, Ўзбекистонни дунёга танитадиган спортчилар етиштириб бормоқчиман.

Ш.МАДРАҲИМОВА
суҳбатлашди.

КУТИЛМАГАН НАТИЖА

Венгрия пойтахти Будапештда эркаклар ва аёллар ўртасида навбатдаги қитъа чемпионати якунланди. Эркаклар ўртасида Сидней Олимпиадаси чемпиони — Россия терма жамоаси медалларгача етиб бора олмади — 5-ўрин. Аёллар ва эркаклар баҳсида россияликларни мағлуб этган Венгрия сув полосчилари Югославия ва Италия жамоаларидан сўнг учинчи ўринни эгалладилар.

Р.СОЛИЕВ

«ҲАЁТИМНИ ТЕННИС БИЛАН ЎТКАЗМАЙМАН»

на ўтказиб юбормоқчи эмас. Колаверса, унинг Reebok компанияси билан тузган 40 миллион долларлик шартномаси қисқариши кутилмоқда...

Эслатиб ўтамиз, кеча 21 ёшли теннисчи Уимблдон кортиларида Линдсей Девенпортга қарши ярим финал учрашувини ўтказиши керак эди. Синглиси Серена Уильямс эса, Каприатти устидан ғалаба қозонаётган пайтда мазаси қочиб, ўйинни бой берди. Шифокорлар “ошқозон яллиғланиши” ташҳисини қўйгач, у АҚШга жўнаб кетди.

Шоира ШАРИПОВА

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий Университети раҳбарияти, журналистика факультети жамоаси “Миллий Университет” газетасининг бош муҳаррири

Уғилрой ҒОФУРОВанинг бевақт вафоти муносабати билан марҳуманинг оила аъзолари ҳамда яқинларига чуқур таъзия изҳор этади.

Таълим ва фан ходимлари касабани уюшмаси Тошкент шаҳар кўмитаси Миробод тумани таълим ва фан ходимлари касабани уюшмаси кўмитаси раиси Назира ЖУРАЕВНАга падари бузруквор.

ЖУРА ота САЙФУДИНОВнинг вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

